

УДК 130.3

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.43.23>

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФІЛОСОФІЇ Ф. МЕТЬЮЗ ТА ДЖ. БЕРКЛІ

Анастасія Тихонова

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
факультет суспільних наук і міжнародних відносин, кафедра філософії
пр. Гагаріна, 72, 49000, м. Дніпро, Україна*

У статті висвітлюються головні екзистенціальні положення філософії Ф. Метьюз та Дж. Берклі. Розкривається сутність «Екологічного Я», як внутрішнього буття людини. Окреслені спільні тенденції у поглядах Ф. Метьюз та Дж. Берклі в системі філософського знання та історичному контексті. На прикладі власного досвіду філософи розкривають особливості формування візуальних образів, утворюють зв'язки між «існуючими речами» в онтологічному описі. Проводяться дослідження у поєднанні теорії єдиного поля на рівні матерії з метафізичним рівнем сприйняття. Підкреслюється інтуїтивний метод пізнання світу, за допомогою якого Дж. Берклі та Ф. Метьюз розкривають трансцендентальні аспекти буття та намагаються подолати дуалізм у суб'єктивно-об'єктивних відношеннях, дійти цілісності та самодостатності існування.

Ф. Метьюз пов'язує панпсихічну метафізику з реалізацією проекту культурної трансформації. Вона є першокласним мислителем, якій висловлює оригінальні думки, необхідні, щоб критично дивитися на культуру, історію, сучасні технології, відчувати витонченість життя, традиції людства. У статті розглядаються метафізичні основи екологічної етики. Автор прагне надати метафізичний опис фундаментальним принципам інтуїтивного пізнання світу. Читач відчуває себе причетним до подорожі, яка розкриває внутрішній світогляд та формує почуття дійсності. З'являється відчуття, що ми в певному сенсі «єдині» з природою та усіма існуючими речами. Це крок у розширену сферу свідомості, в якій людина може знайти більш яскравіший стан для реалізації. Основна теза полягає в тому, що будь-яка адекватна філософська відповідь на так звану «екологічну кризу» не може бути охоплена другорядною дисципліною, відомою як «екологічна філософія», а повинна розглядати певний спектр екзистенційних питань. Результатом взаємодії принципів пізнання Дж. Берклі та Ф. Метьюз є створення особливого екзистенціального простору, у якому екзистенціальні принципи, які виявляють буття, виявляють особливу внутрішню природу речей. Спостереження фізичних явищ навколишнього світу та втілення до життя результатів спостереження та експерименту дозволяють змінити стан існуючих речей у напрямку еволюційного розвитку. Роботи філософів мають чималу цінність для науки, займають важливе місце в системі філософського знання, історичному контексті, мають свою унікальність яка прихована від погляду пеленою часу і думкою численних критиків, але завжди відкрита для дослідження шукачам нових філософських істин.

Ключові слова: «Екологічне Я», «споглядальна спроможність», інтуїтивне пізнання, трансцендентальний аспект, просвітлення, цілісність, безпосередній досвід, тілесна субстанція.

По-перше, звернемо увагу на існування певного взаємозв'язку щодо екзистенціальних положень у метафізиці Ф. Метьюз та Дж. Берклі з точки зору розуміння дійсності в історико-філософському контексті, співвідношення матеріальних та духовних цінностей, існування людини, фундаментальних принципів буття.

По-друге, зазначимо, що Ф. Метьюз та Дж. Берклі окреслюють певне коло питань, які не залишають байдужими сучасних філософів та вчених. Так у своїй праці «Ардея»

Ф. Метьюз, аналізує героя Гете, Фауста, який вже став архетипом сучасності та провісником екзистенціальних можливостей і моральних складнощів сучасного стану людини. Постають питання: що таке душа людини, чи можливо її конфіскувати чи обміняти? Якби це було можливо, то що б з цього вийшло? Які наслідки матиме втрата душі для людини та суспільства в цілому? Актуальним у філософії Ф. Метьюз постає питання відносно політичної структури, яка потрібна для проведення екологічної реформи у сучасному світі.

По-третє, звернемо увагу на загадкові паралелі, які з'являються у дослідженнях філософів.

Ф. Метьюз досліджує «Екологічне Я», яке виходить за межі егоїстичного існування людини. У еволюційному русі егоїстичне Я перетворюється на «Екологічне Я», але не втрачає своєї індивідуальної природи: «It is a world of things, objects, individuals—manifold in their forms, variegated in their hues, intricate in their arrangement, yet none the less invariably ultimately individuated. If I look closely enough I can always find the boundaries, the outlines, the petal that has its separate being within the heart of the flower». (Це світ речей, предметів, індивідів – різноманітних у своїх формах, відтінках, розташуванні, але індивідуальних. Якщо я придивлюсь досить уважно, я завжди зможу знайти індивідуальні риси пелюстка, який має окрему істоту в серці квітки) [1, с. 14].

Можна побачити, що сприйняття дійсності, яке описує Ф. Метьюз притаманне лише людині, яка дійшла до усвідомлення свого внутрішнього буття. Це екзистенціальне положення допомагає розкрити погляд Дж. Берклі відносно дійсності, яка вимірюється глибиною свідомості людини.

Дж. Берклі розглядає людську сутність, як інтеграцію розуму, здатності до логічного мислення, духовного аспекту, щирих почуттів, волі до життя та волі до смерті, *споглядальної спроможності* : Автор зупиняється на здатності людини бачити красу навколишнього світу: «It happened well, to let you see what innocent and agreeable pleasures you lose every morning. Can there be a pleasanter time of the day, or a more delightful season of the year? That purple sky, those wild but sweet notes of birds, the fragrant bloom upon the trees and flowers, the gentle influence of the rising sun, these and a thousand nameless beauties of nature inspire the soul with secret transports; its faculties too being at this time fresh and lively, are fit for those meditations, which the solitude of a garden and tranquility of the morning naturally dispose us to. But I am afraid I interrupt your thoughts: for you seemed very intent on something». (Як чудово, що тобі випала нагода помилуватися красою, на яку в тебе зазвичай немає часу. Це найпрекрасніший час доби та пора року-блакитне небо, солодкий спів лісових птахів і п'яний аромат суцвіть, легкий дотик сонця, що сходить, і нескінченні краси природи породжують у душі високі пориви, в цей час тут так свіжо і прекрасно, можна спокійно споглядати в усамітненні прохолодних алей саду красу). [2, с. 3].

Свою думку Дж. Берклі продовжує в роботі «An Essay towards a new theory of vision». Він ілюструє внутрішнє буття, яке формує бачення речей такими, які вони є, спираючись на власний досвід. « I find it also acknowledged, that the Estimate we make of the Distance of Objects considerably remote, is rather an act of Judgment grounded on experience, than on Sense» (Я виявив, що ми визначаємо відстань, на якій знаходяться об'єкти зі значними змінами, таким чином, наші судження більш ґрунтуються на досвіді, ніж на сенсі побаченого» [3, с. 11].

Це дослідження має велике практичне значення, бо філософ на власному досвіді розкрив особливості формування візуальних образів, коли він здійснював сходження на вершину знаменитого вулкана Везувія. Останній раз він піднявся на вершину у квітні 1717 р. Це було не просто підкорення вершини, це було випробування тілесних та психічних можливостей особистості. Свої почуття він описав у щоденниках, які дійшли до сучасного

читача через публікації листування Дж. Берклі з численними друзями та знайомими: "I saw a vast aperture full of smoke, which hindered the seeing it's depth figure. I heard within that horrid gulf certain odd sounds, which seemed to proceed from the belly of the mountain: a sort of murmuring, sighing, throbbing, churning, dashing of waves and between whiles a noise like that of thunder or cannon, which was constantly attended with a clattering like that of tiles falling from the tops of houses on the streets. Sometimes as the wind changed the smoke grew thinner, discovering a very ruddy flame, and the jaws of the pan or crater streaked with red and several shades of yellow... I ascended to the top of Vesuvius a second time, and found a different face of things." (Я споглядав величезний кратер, наповнений димом, який заважав досягнути всю його глибину. Я чув через цю страшну вирву дивні звуки, які, здавалося, виходять з ущелин гір: щось схоже на приглушений шум голосів, зітхання, пульсації, стрімкий рух хвиль і в проміжках цей шум, подібний до громових гуркотів або гарматних пострілів, який постійно супроводжувався гуркотом, схожим на звук черепиці, що падає з даху. Коли вітер міняв напрямок дим розсіювався, оголюючи язика полум'я, і полум'яний зів або кратер переливався червоно – золотистими відтінками. Я сходив на вершину Везувію вдруге, і виявляв різну природу речей) [4, с. 11].

Результати проведеного практично дослідження філософ опублікував у роботі «Досвід нової теорії бачення» (1732). У цій роботі він наводить безліч аргументів на користь того, що величина і просторова форма речі, подібно до кольору і запаху, визначається самим суб'єктом, можливостями його зору : « God, speaks to your eyes, as you can have for thinking any particular person speaks to your ears». (Господь дивиться в твої очі для того, щоб ти зрозумів усе, що звертається до тебе). [5, с. 18].

На рівні метафізичного та етичного вираження інтуїтивного пізнання світу Дж. Берклі розкриває *трансцендентальний аспект* буття, де відбувається злиття всього суцього у серці Творця, який є Альфою й Омегою, походженням усіх речей, але за допомогою процесу сприйняття самої людини та розвитку її свідомості, де й відбувається прояв достовірності існування. У цю саму мить буття саме по собі є чимось відкритим, не потребує пояснень за допомогою слів: «Unless we take care to clear the first Principles of Knowledge, from the embarras and delusion of Words, we may make infinite Reasonings upon them to no purpose; we may draw Consequences from Consequences, and be never the wiser. The farther we go, we shall only lose our selves». (Якщо ми не подбаємо про те, щоб очистити перші Принципи Знання від труднощів і омани слів, ми можемо нескінченно міркувати над ними без цілі; витягувати наслідки з наслідків і ніколи не стати мудрішими. Чим далі ми підемо, ми будемо лише безповоротно втрачати себе) [6, с. 10].

Ф. Метьюз розкриває цей прояв достовірного існування за допомогою поетичного вираження, яке дуже яскраво описує Пітер Бойл- австралійській поет із Сіднею: «Я не знаю, скільки в цьому світі речей, які не мають імені. М'яка внутрішня сторона ліктя, перетинчаста шкіра між пальцями, день, що виходить за межі припливів і більше не знає, як викликати місяць, який він втратив, мій первісток, який дивиться навколо себе, коли телевізор вмирає і є дивна відсутність у його світі.» [7, с. 14].

Ф. Метьюз намагається вийти за межі суб'єктивно- об'єктивних відносин. «I come to panpsychism not from an attempt to explain *consciousness* but from an attempt to explain the *world!*» (Я прийшла до панпсихізму не від спроби пояснити свідомість, а від спроби пояснити світ.) [8, с. 1]. З іншого боку, Дж. Берклі окреслює сприйняття людини у стані *просвітлення*. Прояв Божественної природи наповнює життя істинним змістом і дозволяє розкрити всю повноту існування, дійти *цілісності* та самодостатності. Це основа життя, яка дає силу корінням дерева, дозволяє рости та зводити плоди.

Треба зазначити, що екзистенціальна позиція Дж. Берклі втілює принцип тілесно – духовної єдності. Людське тіло включає всі стихії світу, всі сили природи, як аспекти Божественного початку. Саме тіло та тілесність підпорядковані певним законам світобудови. Фізична та *тілесна субстанція* набуває тих чи інших якостей, залежно від умов Буття самого сприймаючого. Філософ формулює свій видатний принцип: «Існувати позначає бути сприйманим». Життя людини, як життя будь-якого творіння, має зовнішній аспект, який, подібно до корабля, пливе океаном пізнання – це тіло чи матеріальний аспект існування та духовний аспект, за допомогою якого відбувається процес пізнання та трансформація особистості: «Body is meant body without any particular shape or figure, there being no one shape or figure common to all animals, without covering, either of hair, or feathers, or scales» (Під тілом мається на увазі тіло без певного образу або форми, тому що немає спільних всім тваринам образу або форми, не вкрите ні волоссям, ні пір'ям, ні лускою) Тіло розуміється, як щось дане спочатку, те, що має первозданну природу, що пронизує всі куточки всесвіту. [6, с. 2].

Джеймс Джурін у своїй роботі “Geometry No Friends to Infidelity” доводить неспроможність принципів пізнавальної діяльності філософа, висуває різні постулати щодо того, що геометрія не має відношення до безбожності і не стоїть на боці І. Ньютона, що зазначено у листі до автора: you published an Essay towards a new Theory of Vision, wherein you were pleased to insert a great many severe censures upon Mathematicians, relating to their ignorance in the fundamental principles of their own science. Had you then heard of their being Infidels? You have too great an opinion of yourself (Ви опублікували «Есе про нову теорію бачення», в якому вам було приємно вставити багато суворих осудів на адресу математиків, що стосуються їх необізнаності у фундаментальних принципах власної науки. Як ви дізналися про це? Ви маєте занадто високу думку про себе) [9, с. 18]. З цього погляду впливає думка відносно прояву людини у повсякденному житті, де існує певний шаблон, у якому є лише одна складова, яка становить та формує точку зору людини, яка переважає всі інші. З цього приводу виникає дуже обмежене відображення дійсності, яке далеке навіть від абстрагування. Цю проблематику Дж. Берклі освітлює таким чином «Thousand scruples spring up in our minds concerning those things which before we seemed fully to comprehend». «We are insensibly drawn into uncouth paradoxes, difficulties, and inconsistencies, which multiply and grow upon us as we advance in speculation, till at length, having wandered through many intricate mazes, were, or, which is worse, sit down in a forlorn Scepticism» (Невірне розуміння ставить людину в сумнів щодо найпростіших речей) – «Тоді людина стає житлом для безлічі змії, які кусають один одного, заплутуються у світі ілюзій, сумнівів і незгод, нескінченно повзають по лабіринту власної дурості, розбиваючись об скелі скептицизму) [6, с. 1]. Цей автентичний стан схожий на почуття повної занедбаності характеризується проявом "ніщо", яке виникає у філософії Сартра та формулюється їм у вигляді питання: "Що значить бути?" [10, с. 1].

У своїй роботі «Три розмови між Гіласом та Філонусом» Дж. Берклі підкреслює «the natural weakness» (природні слабкості), які породжують викривлене розуміння, формують спотворене бачення самої природи, але життя людини – це міст, за допомогою якого божественний розум потрапляє у світ творіння, а благодать Бога повідомляється через видиму дію природи та людини. У самому споглядальному процесі людина приймає у своє серце священне поле Буття – тонке духовне споглядання сутності природних явищ. Саме у цьому спогляданні розкривається справжня природа внутрішнього всесвіту людини. [2, с. 10].

Дж Берклі окреслює *трансцендентний аспект* буття, який дозволяє розкрити повноту людської природи, прийти до *цілісності* і самодостатності існування. Відношення до світу у творчому аспекті формується з цього рівня. Непорозуміння світу, як цілого

призводить до жажливих наслідків, які полягають у тому, що природа розглядається, як інструментальний аспект, а не внутрішня цінність. Дж Берклі розглядає відсутність *цілісності* у вигляді кінцевої субстанції, яка не може охопити нескінченного океану Буття. «Besides, the mind of man being finite, when it treats of things which partake of infinity, it is not to be wondered at if it run into absurdities and contradictions, out of which it is impossible it should ever extricate itself, it being of the nature of infinite not to be comprehended by that which is finite». (Не дивно, що розум людини, який за своєю природою є кінцевим, впадає в протиріччя та оману, коли намагається досягнути нескінченну природу явищ. Розум людини знаходиться у межах власного бачення і тому не має можливості охопити природу нескінченності, доки не вийде за кордони суб'єктивного бачення) [6, с. 2].

Треба зазначити, що Фрейя Метьюз та Дж Берклі розглядають питання метафізики з точки зору моральних та духовних цінностей та досить критично відносяться до матеріалістичних ідей. Ф. Метьюз пов'язує ідеї філософа сімнадцятого століття Спінози з теорією систем двадцятого століття та фізикою Ейнштейна, щоб довести, що атомістична космологія, яка успадкована від Ньютона та підтверджує уявлення про Всесвіт як про фрагменти, а не як про ціле – помилкова. У трактаті «Про рух» (1721 рік) Дж.Берклі теж виступив проти вчення Ісаака Ньютона відносно абсолютного простору, часу і руху [11, с. 186]. Розглядаючи усі ці аспекти, формується думка, що автори розкривають тему існування за допомогою діалектичного та метафізичного метода пізнання, що дозволяє провести нові паралелі у екзистенціальному світі.

Актуальною темою сучасності є вирішення внутрішнього конфлікту людини, яка живе напередодні духовної кризи, стикається з усвідомленням марності свого буття, бореться за виживання та стикається з неминучістю своєї долі.

Висновок

Отже, підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що екзистенціальні положення філософів мають багато спільних рис, але кожен має свою індивідуальність та неповторність. Ф. Метьюз та Дж. Берклі протистоять своїй епосі певним чином. З проведеного дослідження формується думка, що екологічна криза є симптомом більшої, метафізичної кризи. Індивідуальне мислення авторів формує певну структуру їх філософії. Важлива спільна ідея полягає у пізнанні світу за допомогою *безпосереднього досвіду*. Ф. Метьюз та Дж. Берклі підкреслюють важливість діалогу зі світом, який не є лише інертним фоном людської присутності. [12, с. 229].

Список використаної літератури

1. Mathews F. The Ecological Self. London, 1991. 159 p.
2. Berkeley G. Three Dialogues between Hylas and Philonous. London, 1713. 110 p.
3. Berkeley G. An Essay towards a new theory of vision. Dublin, 1709. 43 p.
4. Stock J. An Account of the Life of George Berkely, D.D. Late Bishop of Cloyne in Ireland. London, 1776. 34p.
5. Berkeley G. An Essay towards a new theory of vision. Dublin, 1709. 43 p.
6. Berkeley G. A Treatise concerning the principles of human knowledge. Dublin, 2002. 57p.
7. Boyle P. The Blue Cloud of Crying. Sydney, 1997. 41 p
8. Mathews F. Panpsychism as Paradigm. Frankfurt, 2011. 13p.
9. Jurin J. Geometry No Friends to Infidelity. Dublin, 2002. 26 p.
10. Sartre J.P. Being and Nothingness. Paris, 1943. 722 p.
11. Suchting. W. A. Berkeley's Criticism of Newton on Space and Motion *The University of Chicago Press*. 1967. Vol.58. Issue 2. P 186 – 197
12. Mathews F. Reinhabiting Reality: Towards a Recovery of Culture. Sydney 2005. 228p

EXISTENTIAL PRINCIPLES OF FREYA MATHEWS & GEORGE BERKELEY**Anastasiia Tykhonova***Oles Honchar National University of Dnipro,**Faculty of Social Sciences and International Relations, Department of philosophy**Gagarina Ave., 72, 49000, Dnipro, Ukraine*

The article is devoted to the coverage of main Existential principles of Freya Mathews and George Berkeley philosophy. The meaning of « Ecological Self» is discovered in the field of inner human being. Similar philosophical views of Freya Mathews and George Berkeley are being investigated in the system of philosophical knowledge and historical context. The nature of visual images and connections between existing things are based on Freya Mathews and George Berkeley's own experience according to ontological description. The researches of unified field theory on the level of matter are carried out from the level of metaphysical perception. George Berkeley and Freya Mathews reveal the transcendental aspects of being. They try to overcome subjective – objective dualism to reach the integrity and self – sufficiency with the help of intuitive method of world perception.

Freya Mathews connects panspsychic metaphysics with the project of cultural transformation. She is a first – class thinker who expresses original thoughts to make critical look at the cultural and historical traditions, modern technologies. It is possible to feel the fundamental principles of life and traditions of humanity. The metaphysical foundations of environmental ethics are considered in this article. The author is looking for the right way to describe fundamental principles of intuitive knowledge of the world. Any reader is involved in a journey that reveals an inner view of the world. It forms a sense of reality and sophisticated feeling that we are interconnected with all nature and all existing things. It is a step into wide realm of consciousness. Every person can find a brighter state for realization. The main thesis is in adequate philosophical response to "ecological crisis". It is impossible to cover with the help of secondary discipline such as "ecological philosophy". It is important to solve a certain range of existential questions. The existential principles that reveal specific inner being and nature are created as a result of George Berkeley and Freya Mathews philosophy interaction in unique existential space. It is possible to change the state of existing things in the direction of evolution with the help of observing physical phenomena and bringing the results of this observation and experiment into life. This philosophical research has great scientific value in the system of philosophical knowledge and historical context. Despite numerous critical statements and gap in time, unique nature of this research is always open for seekers of new philosophical truth.

Key words: «Ecological Self», «contemplative ability», intuitive cognition, transcendental aspect, enlightenment, wholeness, direct experience, bodily substance.